

Landskap: *Blekinge* Upptecknat av: *Aug. Holmberg*
Härad: *Bräkne* Adress: *Soängsta*
Socken: *Hellarys* Berättat av: *Egna erfarenheter*
Uppteckningsår: *1936* Född år *i*

Uppteckningen rör *Hur man tillverkar kobbekor.*

Skriv endast på denna sida!

16 blad.

På 1860-talet egdes gården Metaremåla i Hellaryd s.v. av bonden Jow, kallad "Metra-Jow". En rik knäs, fastän temligen enfaldig och som gjorde vad som föll honom in. Till gården hörde fiskerätt i flera sjöar av vilka endast Hengölet eller Metragölet låg helt och hållet inom egna gårdens område. Der hade förr i detta göl funnits en kobbecka men nu fanns der ingen, varför Jow anmodade far att hugga ut en ny åt honom, och detta tog han ite med. Jag var då 8 eller på nionde året, så att året då detta hände har varit antingen 1868 eller 1869 - troligen det senare.

I backen väster om gölen växte en väldig furu, som lyckligtvis kommit att växa upp bredvid en stor hall varför furan både var något krokig och tillika flatornen. Således idkades till kobbecka. Efter fällningen skars den av till 7 alns längd samt rellades ner för backen till den jämnare marken nere vid sjön der stocken med mycket besvär placerades på tommen "lynnor". d. v. säga. två rätt tjocka stockar tre aln långa på vilka kobben skulle ligga medan den arbetades till. Det var i början svårt att hantera

den tunga stocken för far. Val var jag kraftig efter min ålder men
en 8 åring duger inte till några krafthug när det gäller.
När stocken kommit på lynnem, vreds den så: Att det som skulle bli båtens
sidor, kom upp och ner. Derpå höjgs endast barken bort på undersidan
Men översidan jämnades sned yxa så mycket att Far med ett stycke
rösterita kunde upprita båtsidornas konturer. Derpå vättes stocken
med översidan rätt upp och några träklampor lades till "pall" på
lynnem båda sidor om, så att stocken låg "stöv fast". Och sedan
påbörjades utholningen med huggyxan. I fören högg man ner
ett hake = (skyrä) något snett, och i aktern som lemnades 5 tum
höck högg man rakt ner. Mellanpartiet delades i 5 a 6 parti och
mellan varje parti högg = (skyröc) man ner ett hake så djupt
som yxan var lång till. När yxskäftet slog mot träet kom man
inte längre med detta skyröt (alla skogshuggen heter: "skyrä")
När alla skyr höggts föröfva började man "klossa ut" d. v. s.
Man högg in yxan i skyrän längs åt träet samt slog bitar
av hårt trä in i dessa klyvhugg. Dermed klyfve man ut

större eller mindre "spjalkear" tills man spjalkeat ner till botten på första omgången skyr. Åter nya skyr och ny spjalkeing tills man kom något närmare mot botten. Och nu vidtog det försigtigare arbetet, här kunde man inte våga skyra hårt utan högg bara vackert och slutligen jemnades hela ökostocken såväl på botten som sidor med ett huggredskap kallat "Kängsla".

Det redskap i det närmaste likt en skarvyx men skaplet på kängslen är ej mer än 6 tum långt. Redskapet tillhör annars träskomakarens verktygsutrustning (Till att håla ut gammaldrags takrämmor av trä måste man även nyttja kängsla.)

Förrän man för sista gång med kängslan avputsade båten invändigt högg yttre barken bort och där någon yttre ojämnhet fanns högg även där bort. Fören högg halft rund både oppifrån och ner, och likaså på båda sidor om stäven. Derpå satte man ena handen in, och andra handen utanpå, precis mitt emot varandra, och knackade sakta med fingrarna i träet. Av det mer eller mindre dunkla ljud som härvid uppkom förstod man om där talde att hugga bort mera

Och på detta sätt provade man och högg bort några tunna spånor med kängslan tills ljudet var likartat överallt, på samma avstånd från kanten = (relingen). Detta var något man nog fick ge akt på ju djupare ner mot botten man kom med knackningen, ju övare blev ljudet. Men på lika höjd skulle det vara likartat från för till akter. När så sista avputsningen gjorts skulle båten svevas med eld, såväl utåtpå som in. Detta var nästan den äldre noggrann = naste proceduren. Emedan båtsidornas tjocklek huggets till gott ett tum tjocklek mer på halva djupet, och båten borde brännas rättop så mycket att den blev svart, fordrade det yttersta försiglighet att elden ej brände igenom någonstans. Så länge svordningen pågick, hade man en eld av stockar på marken något ifrån båten. Derifrån tog man eldbränder så ofta det behöfvades och med dessa satte man fyr på det torra riset man svevde båten med. Något annat än torrt ris kunde man ej begagna, ty detta svevde över på några minuter varje gång men lemnade inga glödhögar som kunde brännas för djupt. Och om det än blev liggande lite små glövor på botten

så var denna överallt mellan trä och tre tum tjock så att här var faran för brännehål mindre. Allt lyckades och bra fastän det tog tid: --- Den oinvidde, undrar nog varför båten skulle brännas först när den var fördrighuggen! Erfarenheten hade lärt de gamle att: Ett stycke trä, även om detta var av samma sort, som utsattes för eldens påverkan tills det blev svart (= "Kolsträt", på folkspråket) emotstod såväl rötta om det låg nergrävt i jorden eller var utsatt för sol och regn i fria luften, på ett mycket effektivare sätt än om träet ej utsattes för elden. Dessutom antog man att träet (här båten) under eldens påverkan fått mottaga skarpare värme än vad solstråmen kunde geva, och att träfibrenna därför icke gerne sprack sönder i framtiden mera än vad det nu alltså gjort!

Efter att båten bränts, skrapades kolflingorna bort, utan och in man. Ett hål borrades igenom förstärken högst uppe här fastgjordes landningsrepet, vanligen ett tre alnar långt bastrep. Och något från aktern högs å båda sidor mer en liten fals. I denna skulle en bräda läggas ner så pass väl tillsagd att den satt säkert fast

Mitt på brädan borrades ett stort hål. Och mitt under detta på båtens botten fästades med träpinningar en liten kloss, även denna med hål. När man så ville ut att lystra, rändes lystrelyktan skäp genom öfra brädans hål och skäftets nerända sattes in i klosshålet. På detta sätt stod Lystrelyktan av sig själv, så att fiskaren hade händerna fria. På mitten av båten, der man satt när man rodde hade man bara en lös bräda av 7 a 8 tum bred samt så lång att den gick ett kvarter över på varje reling. Man satt under rodder alltid vänd med ansigtet mot fören. Astullar fanns icke ty till rodder användes endast en åra, gott 5 fot lång, härav var något mer än tredjedelen blad, tunnare i kanterna och med en svag rygg på mitten. Det öfriga av åran var rundhyflat till skäp. Den kallades icke åra utan: "Styre". Till en sådan båt hörde till sist även två "fribord", sidopjöl, ytterbord, (alla tre benämningarna användes.) Sidopjölen var tumstjocka bräder, 9 a 10 tum breda och 5 till 6 fot långa. Det hörde en till varje sida av båten, och fasthängde vid båtisörna endast med en björkrisja i varje ända samt hängde mitt på båten.

Deras ändamål var att hindra kantring av de rankige båtarna.

Derför hängde de lösa, den sida av båten som låg högt, der föll fjöden ner längs sidan och den sida som låg djupt den flöt fjöden rätt ut från båtsidan på vattenet. Kärjorna tog snart slut så att de fingo ofta förnyas. Försummade detta och båten var utan sidofjöl så förtrades ofta balanseringskonst om båten skulle hålla sig rätt. De bar i regel gott två personer, men en måste beständigt sitta nere ruste sig båda bar det i spåt, om sidofjöl saknades.

Under bränningem öppnade sig alltid någon spricka invid karnan (hette också: "Kärnsprickor"). I dessa hålles först varm grankäva som fick sugas in så väl som möjligt. Språn båda sidor pressades sedan med ett tunt knivblad in blånor doppade i varm tjära.

Såsom här ovanför beskrivets gick det till att håla ut en kobbeka. Far var den ende i våra orter som förstod hur sånt arbete skulle göras. Han hade förut hälat ut en båt till Håkan på Kärjöras. Hellaryd. s. u. Och en dito till Per Arvidsson i Elmta. Asarums. s. u. Men detta var för min tid. Jag hade inte Metra Jon fallit på den tanken att skapa

sig egen båt i sin hemjö hade jag ej fått kännedom om hur en sådan båt tillverkades, och fast jag inte så särskild mycket dröjde till i själva arbetet, fick jag ändå se på hur alltting gick till. Och torde vara den enda nu levande Bleking som fått vara med om sådant arbete.

Båtens storlek borde jag väl outala, men kan med undantag av längden ej ge annat än ungefärliga mått. Tumstocken fanns ej några på den tiden men väl "Älvmått". Min far hade icke ens en sådan. När far som var fullvuxen satt på tvärbrädan och hade fötterna på botten lag knäna på honom rätt fram och reste ej. Således måste djupet varit cirka 17 tum. Fars yxaskäft var 5 quarter (75 cm). När yxan sattes tvärs räckte endast något mer än yxbladet utanför andra relingen, så att kneden var gott 1 alm. Ekan var i alla fall en av de största jag sett.

Längden var lika med sågstocksmåttet = 7 alnar.

Efter vad far berättade, fanns i medio av 1850-talet då han för allvar började ströva i skogarna sådana kottbekor lite varstans i de flesta av skogsbyggenes sjöar och här fanns och användes säkert ett tiotal här och där i sjöarna tills i början på 1870-talet. Men då försvarar

de så gott som med oöfvermått. Den eka upps outalats som för hälare
ut blev inte många år förrän den sänktes tadeligen av illahet.
För som var styv att ora slutsatser av så gott som ingenting, visste
och så orsaken till kobbekornas plötsliga försvinnande. Men för att
göra detta begripligt måste jag skildra något av det forna hem-
livet i byarna: — — — Före enskiftet var all skogsmark och alla
fiskevatten tillhörande byn gemensam egendom. Och tillsynen att ej
någon enskild riktade sig på de övrigas bekostnad ilag det äldre-
mannen i varje by att vaka över. Om vintrarna fick då alla
bönderna hjälpas åt att lägga risvasar på lämpliga ställen i
alla byns sjöar. När vattnet om våren steg upp på madernas
hustrars gårdar och sattes garv efter ismörten efter bestämt
ordning och äldermannens besked. Ingen roddrift fick på något
område ske. Och Gud nåde den som satte garv, hade mjärvar
eller på annat sätt störde de olika fiskelagen under deras lektur.
Endast fisket i småbäckarna och hålorna i kärren var lofligt
för alla, men även här hade man vant sig vid sparsamhet.

vis fångsterna. Alla ekor tillhörde bönderna i byn och underhölls
av byns kassa. Därför lästes de aldrig men eganderätten respek-
terades av alla. Det vidare en atmosfär av reda och ordning i
allt från det minsta till det största. Sammanfisket sköttes i
regel av de gamle gubbarna och dessa tog allting lugnt och med
förstånd. Var ekorna något ränkta och opålitliga så var gub-
barna försigtiga och varsamma så olyckor voro sällsynta.

Nå kom utflyttningarna, varje enskild fick sitt skogskeifte
och sitt fiskevatten och han kunde husera efter godtycke och
här såväl som alltid blev följden, att friheten missbrukades och
vad fisket beträffar i allra högsta grad. Det gick väl an så länge någon
av den gamla stammen levde, dessa hade insupat byorganisationens väl-
görande verkkan från det de voro små och bibehöll aktsamheten för
gammal god ordning så länge de levde. Men söner och sonsöner
efter dem urartade allt mer och mer. Ingen vårdade sig längre om
att lägga ut risvasar. Med not och nät julandrades fiskeläkarna.
Alla ville roffa åt sig. Var det någon av de gamle som varnade

för detta ohejrade rofferi, och han hade en kobbeka i sjön så kunde han vara säker på att den med några grästenar till barlast låg på sjöbotten inom kort. Detta var ett factum, ty många berömde sig av sådana bravader! De ekor som de nye egarne satte i sjöarna voro hopslagna av bräder så att om de än blef fulla av vatten flöt de ändå och dessutom verkade avundsjukan att alla nya ekor förrågas med lår. Man var medveten om hur man själv burit sig åt och fruktade att bli betald med samma mynt. När far såhär redogjort för utvecklingens följder, brukade han tillägga: Underligt att Euskiptet skulle behöva sträcka sina verkningar ända till fisket i sjöarna. Friheten är att sätta värde på skada bara att den misshandlas.

Tillfölje av sjötappningar har under de sista 25 åren mer än 20 kobbekar kommit i dagen. De flesta med inmeliggande stenar tydligen sänkta med flit. I Låra Knivsjön Emnebova drogupp två st. för några år sen. Trov att stumparna efter den ena ligger kvar på stranden ännu. Dessa voro av Ekträ.

Alla de kobbekar jag sett och även rott över sjöar i, ha varit anhol-
kade av endast ett träd. Hörde ej heller få omtala att någon såren
båt varit sammansatt av flera stammar. Materialet har varit både
Fur och Ek, dock mest fur. Här fanns välriga furor i våra skogar förr.
För övrigt fanns i utbyggnads sjöar ekor sammanslagna av bräder
i fars barndom på 1830 talet. Men de kom inte i allmänare bruk
på skogsbygden förrän på 1860 talet, så att i min barndom såg
man en kobbeka i ena sjön. Den annan hö något derifrån
kunde ligga en eka byggd av bräder. Dessas byggnadsätt har
med tiden något förändrats. Men av vad jag minnes från min
barndom vittnar alltihop i deras byggnadsätt om att de äro en
sidoprodukt av kustens båtbyggeri. Varför båda typerna här-
stamma från skeppsbyggeriet. Jag känner något till även om
skeppsbyggeriet. Och ett yrkeswant öga, kompletterat med en
smula teknik bli inte gerna beoraget, då det får betrakta ett
föremål noggrant. (Detta sagt utan skryt.) Den byggda ekan
har således ej uppfunnits av någon lausttimmerman.

Vår kom den första kobbekann till?

Den här frågan torde varje fornforskare göra sig. Ett absolut säkert svar kan jag heller inte ge. Men någonsin kan det ändå bli. Någonstans läste jag: att våra urfäder urholkade båtar med eld! Jag säger ej att detta kan vara omöjligt, men att det icke hänt, kan jag så gott som klart bevisa! Innan ett så viktigt träd har kommit så långt i behandlingen att urholkningen kan börja, har det måst huggas omkring, jernhuggets i ändan samt arhuggets eller avsågats till sin bestämda längd lagts på bådd och sidorna ha på något sätt måst formas till. Och dessa arbeten utföres icke med flint eller stenslitage, hur skarpa de än äro. Hårtill fordras eggjern av metall, således har inga båtar uthålats under stenåldern. Men, antag att på något mytiskt sätt en trädjätte verkligen kommit i den form att urholkning kunde börja så skulle det verkligen vara intressant att se hur någon ville bära sig åt för att hålla elden inom bestämd gräns. Innet av alla våra träslag har lika motståndskraft mot eld överallt. I somliga brinner ytan

bäst. Ett annat kårman Och der det finns kvistar eller rötter äro
även dessa ställen mer eller mindre mottagliga för eld än färiska träd
Nu kan invändas att man får vattenbegjuta det ställe der elden
ville gripa omkring förhårt. Sannst, men vilken tidsuträkt skulle
ej såvart förorsaka. Symmetrihet då man kommer på djupet i
stocken och der försigtighet i hög grad behöfves. En kobbeka av den
storlek som brukades här i våra sjöar hade ej bränts ut med eld
på många månader med den aktsamhet med elden som varit
nödvändig om man icke skulle bränt hål på några ställen
En vilde som endast lefve av jagt och primitivt fiske hade
omöjligt kunnat offra så mycket tid på att bränna ut en båt
Jag antar att deras sätt att förskaffa sig öfver sjöar och vattendrag
har tillgått på samma sätt som vi ibland brukare: att binda
ihop tre eller fyra torrgranar till en flotte. Av många och långa
sådana stammar kunde göras en flotte bra mycket stabilare och
som kunde utan risk bära mängder belastning emot vad
en rankig kobbeka kunde göra. Dessa träd kunde brännas kull.

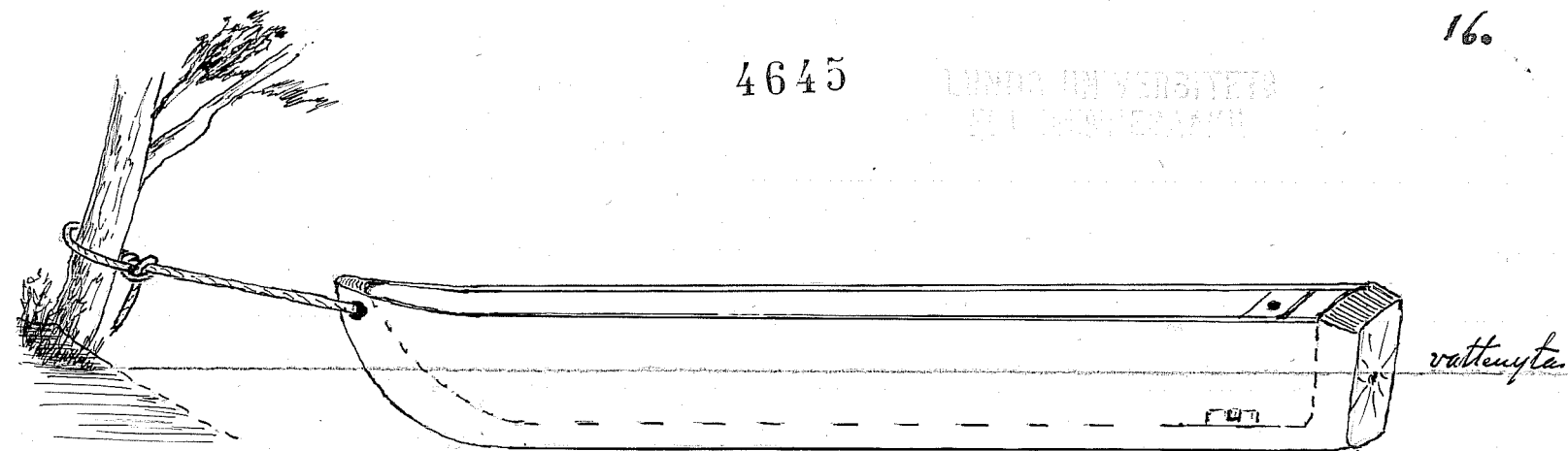
Vi kan således med säkerhet säga att kobbekärl ej fanns i stenåldern. Med bronsens införande kunde erhållas skarpa och hållbara eggjern och då tillika bronsålderns folk kände till sådesodling om än i en mycket primitiv form så kunde dessa stanna så länge på en plats att mera tidsöfande arbeten kunde uträttas. Men ej heller dessa brände ut båtarna. Det hade varit vanvett att offra månader på ett arbete med eld, som kunde göras mycket fortare och på samma gång säkrare med en yxa. Och säkert har både båt och skeppsbyggeri förkommit under bronsåldern. Den teknik som framlyses från det gamla fornskeppet vid Öreberg i Halland är föröfande och visar på en gammal och fin utveckling i skeppsbyggeri. Så att vi tar nog inte fel om vi säger att öfstockens första tillblivelse skedde under bronsåldern.

Obs. När man rodd en kobbeka, höll man styret med båda händer, och stack ner styret nästan rakt. Först ena och sen andra sidan om ek. Ekan gled fram lättare än den flatbottnade ek, så att då man blivit van vid styrets skötande, kunde farten bli betydlig.

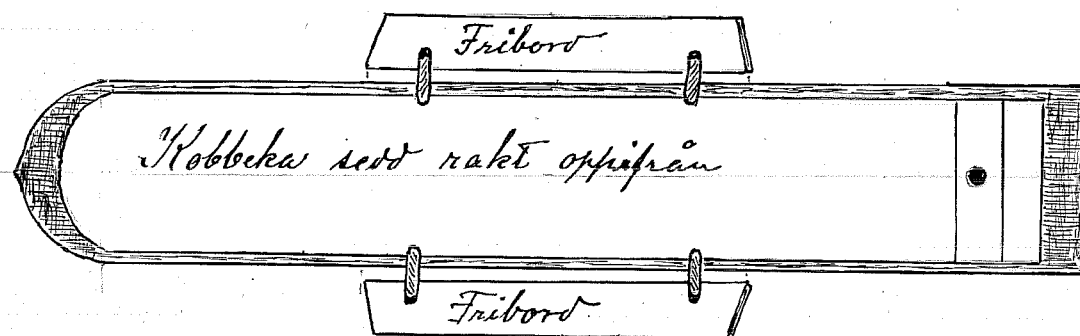
4645

LUND UNIVERSITY
BIBLIOTHEK

16.

Kobbeke av Blekinge typ

Skala $20 \frac{1}{4}'' = 1 \text{ aln}$

De flesta blekingska kobbekorna voro rundade i fören. Såväl öf båda
sidor, som oppifrån och ner under vattnet. Verkligt fina båtar!